

VITTEPRAETJE

Het kwartaalblad van
Oudheidkundige Vereniging

Herderewich

Anno 2012

ISSN 1386-1481

16e jaargang, nr **3**

VITTEPRAETJE 2012, nummer 3

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging HERDEREWICH

Postbus 210.....3840 AE Harderwijk

E-mail: redactie@herderewich.nl Internet: www.herderewich.nl

Banknummer ING P3036192

Met in dit nummer :

Van de bestuurstafel	2
Visserijberichten (8)	5
Hanzestad Harderwijk (5)	9
Groen van Toen in Harderwijk	15
40 jaar Herderewich	17
OPEN MONUMENTENDAG 2012	23
Lutheranen in Harderwijk	27
Harderwikers en/of Hierders (50) 	30
Van alles wat ver-EEUW-igd (5 1/2)	36
Presentatie ' Indische Harderwikers '	44

Van de bestuurstafel:

“Het leven begint bij veertig’ luidt een gezegde en dat lijkt ook voor Herderewich te gelden. Het jaar staat bol van de activiteiten en het bestuur zet alle zeilen bij!

In het jubileumjaar hebben al diverse activiteiten plaatsgevonden. De officiële introductie van de voorzittersshamer, het uitreiken van de prachtige fotocollage op CD-rom van Karel van Maaswinkel en de presentatie van het boek Indische Nederlanders. Ook werd voor het eerst sinds jaren weer een excursie gehouden waarvoor veel belangstelling was. Men bezocht kasteel De Essenburgh in Hierden en de reacties waren zeer positief.

Kroniek van Harderwijk

Bij dit nummer ontvangt u de Kroniek van Harderwijk 2011 met daarin hoogte- en dieptepunten uit het nieuws. Er gebeurt veel in Harderwijk en het is vaak moeilijk een selectie te maken uit de vele wetenswaardigheden.

Hanzedagen

In de maand juli was Herderewich met een kraam aanwezig tijdens de Hanzedagen, dit met wisselend succes. De organisatie liet vaak wat te wensen over zodat de kraam van Herderewich soms op een verlaten veld stond. De Hanzedagen zijn vooral voor toeristen die soms minder belangstelling hebben voor de historie. Evaluatie volgt! Ook tijdens de voetbalwedstrijden om de Zuiderzeecup op 11 augustus bij VVOG was Herderewich met een kraam present.

50ste editie!

Aandacht in dit nummer voor de 50ste editie van Harderwiekers en/of Hierders, geschreven door mevrouw R. Uittien, onze onbetwiste deskundige op het gebied van genealogie. Renate, hartelijk bedankt voor je bijdragen en je vele speurwerk in archieven. Na een onderbreking geeft mevrouw G. Verwijs-ten Hove vervolg aan de serie ‘Van alles wat ver-EEUW-igd.’

Open Monumentendag

Maar het jubileumjaar heeft meer in petto. Op 8 september is het Open Monumentendag; deze dag wordt samen met het Gilde van Stadsgidsen en de Gidsen van Stichting Rondeel georganiseerd. Bekende monumenten zijn op deze dag geopend en gidsen kunnen u er veel over vertellen. U kunt een stadswandeling maken onder begeleiding van een professionele gids of een fietstocht door de regio maken. Het thema van Open Monumentendag is 'Groen van Toen' en daarmee kunnen we in Harderwijk uit de voeten.

Lezing 19 september

Op 19 september is er een lezing door de hooggeleerde heer Prof. Dr. L.J. Dorsman over 'de geschiedenis van de geschiedenis.' Meer informatie hierover vindt u op pagina 4. Professor Dorsman is een autoriteit op zijn vakgebied en u kunt een boeiend betoog tegemoet zien. De toegang is zoals gebruikelijk gratis en de lezing vindt plaats in de Catharinakapel.

De daaropvolgende lezing is op woensdag 21 november in het Dolfinarium.

Loterij

Om de extra kosten van het jubileumjaar te dekken heeft de vereniging een verloting georganiseerd met leuke prijzen. De loten zijn 1 euro per stuk en zijn te bestellen via de website www.herderewich.nl

Hoofdprijs: 5 x eenpersoonsballonvaart beschikbaar gesteld door Midden Nederland Makelaars / UNIVE

2e prijs: Bottertocht voor 2 personen beschikbaar gesteld door de Harderwijker Botterstichting

3e prijs: Diner voor 2 personen beschikbaar gesteld Restaurant De Admiraal, Strandboulevard West 16 te Harderwijk

4e prijs: Diner voor 2 personen beschikbaar gesteld door Restaurant Bouillabaisse, Vischmarkt 49 te Harderwijk

5e prijs: Stadswandeling voor maximaal 10 personen

6e en 7e prijs: Bloemenbonnen beschikbaar gesteld door Bloemelle "Uw persoonlijke bloemist" te Ermelo.

8e prijs: Fietspomp beschikbaar gesteld door Fietshandel Schraeverus van de Hierdenseweg

9e prijs: Fietscomputer eveneens beschikbaar gesteld door Fietshandel Schraeverus

Daarnaast zijn er nog vele troostprijzen. [Bestel uw loten.](#)

De trekking is 20 september door Notaris E.J. Wemes te Harderwijk. De uitslag zal bekend worden gemaakt via deze website.

Lezing 19 september over de geschiedenis van het Nederlands historisch onderzoek

Het verleden staat volop in de belangstelling. Amateurhistorici bevolken talloze verenigingen, voor genealogen worden in de archieven speciale zalen ingericht en ieder jaar opnieuw gaan honderden jongelui naar de universiteit voor een studie geschiedenis.

Waarom is dat? Wat trekt er zo in het verleden? Waarom is Geert Mak een bestsellerauteur geworden? Geschiedenis heeft vele functies. In de roerige wereld waarin wij leven kan het verleden een ankerpunt zijn. Kennis van het verleden relateert grote en soms beangstigende gebeurtenissen: het laat zien dat men vroeger soms voor heter vuren heeft gestaan. En toen zijn er ook oplossingen gekomen. In een snel globaliserend en veranderend bestaan kan geschiedenis in een identiteit voorzien, kan antwoord geven op de vraag: wie zijn wij, waar komen wij vandaan?

Dat zijn belangrijke functies. Toch is het niet zo simpel. Relatieven kan ook betekenen het wegwuiven van de ernst van de situatie. Identiteitsvorming geeft niet alleen zekerheid, maar kan ook mensen uitsluiten: sommigen horen erbij, anderen niet. Kortom: geschiedbeoefening is een tweesnijdend zwaard, een fantastische tijdsbesteding, maar ook een gevaarlijk wapen. En tussen dat alles in woedt er ook nog een andere strijd: die tussen de professionals en de amateurs. Soms wordt er door de professionals neergekeken op de nijvere onderzoekers die de lokale geschiedenis vorm geven. Andersom vinden de amateurs vaak dat de vakhistorici het verleden ontoegankelijk maken door een wetenschappelijk jargon. Wat is de relatie eigenlijk tussen die twee? Hoe werkt het? En wat is de rol van de lokale geschiedenis? Vragen genoeg.

Omdat 20 september 2012 als officiële datum van het 40-jarig bestaan van Herderewich wordt gezien willen we de lezing combineren met lokale inbreng. Vier leden zijn bereid gevonden een korte anekdote te vertellen uit de geschiedenis van Herderewich. 19 september, locatie Catharinakapel, aanvang 20.15 uur. De zaal is open vanaf 19.45 uur. De toegang is gratis en vol is vol.

Prof. dr. L.J. Dorsman is bijzonder hoogleraar universiteitsgeschiedenis. Hij doceert historiografie en theorie van de geschiedenis. Dorsman is in 1990 gepromoveerd met een proefschrift over de historicus G.W. Kernkamp. Zijn belangstelling gaat uit naar onderwerpen die zich bevinden op het snijvlak van literatuur en geschiedenis. Hij verzorgde in de afgelopen jaren werkgroepen over 'verhalende geschiedschrijving' en 'de biografie'.

Een product van de voormalige werkgroep "Visserij" die bestond uit wijlen de heren Geerling Petersen, Henk Schiffmacher, Rinus Herzog en Jan Brands. Zij verzamelden alle visserijberichten uit de kranten van 1846 tot 1969.

Oktober 1875 tot 1879

2 oktober 1875

Heden in de vroege ochtend had in de nabijheid der stad een treurig ongeval plaats. Zekere P.P. een oppassend jongeling van ongeveer 22 jaar, bezig met garnalenvangst, viel uit de sloep, geraakte in de modder, waaruit hij weinige ogenblikken later levenloos werd opgehaald.

Burgerlijke Stand: Overleden Peter Petersen, ongehuwd, 24 jaar.

Anno 1876

26 februari 1876

De ton bewesten het eiland Urk, op de zogenaamde Vorm, is door ijsgang weggedreven. Zeevarenden in dit vaarwater worden hierop opmerkzaam gemaakt.

15 juli 1876

Uittreksel uit het verslag van de toestand der Provincie Gelderland, gedaan aan de Provinciale Staten van dat

gewest door de Gedeputeerde Staten in de zomervergadering van het jaar 1876.

Zeeweringen en duinen.

De toestand der zeeweringen is in het jaar 1875 onder Harderwijk gunstig gebleven tot aan den zeevloed van 14 November, die aan de kribwerken en aan onbeschermden gronden enige schade heeft berokkend.

22 juli 1876

De vangst van schol en bot, schrijft men van Terschelling, is deze week slecht geweest; alikruiken werden in tamelijk grote hoeveelheid aangevoerd en bedongen van fl. 1,60 tot fl. 1,80 per Mud. De ansjovisvangst is voor onze schippers ongunstig geweest. De meesten van hen zijn aan het maaien van wier, omdat de andere visserij ook weinig oplevert.

Met groot genoegen vernamen hier de tijding, dat de Engelse regering krachtige maatregelen zal nemen om de onlusten tussen onze en Engelse vissers aan deze kusten te doen eindigen; men kan elkan-der soms vrijwat schade berokkenen door in de netten te zeilen of de touwen der boten los te snijden. Aan die onlusten is vooreerst een einde gemaakt.

9 september 1876

Kampen, 5 September. In het belang der schipperij is van Rijkswegen aan het einde van de Ketel nabij het seinlicht een mistklok geplaatst, evenals op Schokland bestaat, vervaardigd door Gebr. Caminada te Rotterdam. De werkzaamheden, om op Schokland een zoetwaterbron aan te boren, zijn in 1876 niet doorgezet. Dat dit in verband staat met de droogmaking van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee, is zeer waarschijnlijk.

30 september 1876

Kampen, 29 September 1876. Op de lichtopstand aan het einde van de zuidelijke leidam van het Keteldiep is een mistklok geplaatst, waarmede te beginnen met 1 Oktober aanstaande, bij mistig weer zes à acht slagen in de minuut zullen worden gegeven. De mistklok bij de vuurtoren aan de zuidpunt van het eiland Schokland geeft vijftig à zesendertig slagen per minuut.

4 november 1876

Overveluwse Nieuwstijdingen. Alles wat op de toekomstige droogmaking van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee betrekking heeft, wekt steeds onze belangstelling. Met genoegen zagen wij een zeer uitvoerig en nauwkeurig kaartje, bewerkt op de schaal 1:425.000 door J. Kuijper en verkrijgbaar gesteld in de boekhandel van Seijffardt

te Amsterdam. Wie niet in het bezit is van de grote kaart, vroeger door de rijkscommissie aan haar officieel rapport toegevoegd, kan zich dit kaartje voor de geringe prijs van 25 cents aanschaffen.

Anno 1877

3 februari 1877

Overveluws Nieuws, Harderwijk. 1 februari 1877.

Hoog water. Schade vooral aan de zee kant, waar de havenwerken veel geleden hebben. Een met hout geladen schip werd over de havendijk geworpen doch later met veel moeite weer vlot gebracht. Tot dusverre heeft men echter geen mensenlevens te betreuren en is ook de gehele vissersvloot gespaard gebleven.

14 juni 1877

Verslag van de Provincie Gelderland, gedaan in 1877.

Hoofdstuk Havens.

Te Harderwijk werd de versterking van het Oosterhavenhoofd voortgezet. Vijftig nieuwe eikenpalen werden ingewerkt. De kosten bedragen fl. 750.-.

Hoofdstuk Jacht en Visserij.

De visserij op de Zuiderzee bracht op wegens panharing, ansjovis, paling, bot en garnalen: Harderwijk fl. 87.350,25
Elburg fl. 24.130,00
Samen fl. 111.480,25
In 1875 was de opbrengst fl. 136.105,00

4 augustus 1877, advertentie:
De ondergetekende beveelt zich minzaam aan tot het leveren van Nieuwe Hollandsche haring en ansjovis. Haring in vaatjes van 12 fl. 1,50: haring in vaatjes van 6 fl. 0.80 en is mede ruim voorzien van verschillende soorten gezouten viswaren. H. Karssen.

Anno 1878

5 januari 1878

Een hevige storm uit het west-noordwesten en het noordwesten woedde de 31 December op de Zuiderzeese kusten, die het water in de Zuiderzee in korte tijd belangrijk deed wassen. Des avonds te elf uur tekende de zelfregistrerende getijmeter te Elburg een waterstand van 1.93 m. pl. A.P., terwijl gedurende de storm vele windstoten van 50 à 65 kg. op de vierkante meter werden waargenomen. Aan de zeesluis bij Nijkerk werd des avonds een waterhoogte van 1.70 m. aangegeven.

12 januari 1878

Nadat de haringvangst gedurende verscheidene weken nagenoeg niets had opgeleverd, is er in deze week weer een redelijke hoeveelheid gevangen en zijn de vissers opnieuw op de vangst uitgegaan.

26 januari 1878

De heer J. van der Kolk te IJsselmuiden merkt, in de Harderwijker Courant, op dat de haringvangst op de Zuiderzee van jaar tot jaar minder wordt. De oorzaak daarvan is het vissen met de wonderkuil, die geen visje laat ontsnappen. Dat kleine goed wordt dan voor mest of varkensvoer gebruikt, maar het onmiddellijke gevolg is, dat haring, spiering enz. uitsterven. Hetzelfde, zegt schrijver, is op de rivieren het geval. Schrijver hoopt dus dat, om de gehele uitroeiing van de vis te beletten, een minimum-maat voor de te vangen vis door de regering zal worden vastgesteld.

8 maart 1878

Sedert gisteravond woedt hier een vreselijke storm, vergezeld van hagel, sneeuw en regen. Het water der Zuiderzee heeft voor de stad weer een aanzienlijke hoogte bereikt en een aantal landerijen en tuinen staan onder. Tot nog toe is het evenwel niet in de stad doorgedrongen. Heden Zaterdag is het vallende.

16 maart 1878

De storm, die de 8e dezer op de Gelderse zeekust woedde, evenaarde in hevigheid die van 30/31 Januari 1877. Vooral in de voormiddag tussen 1 en 7 uur was de wind zeer hevig en tekende de winddrukregistreerder te Elburg onderscheidene windstoten van 80 tot 115 kg. drukking op de vierkante meter. Te zeven uur werd een windstoot waargenomen van 138 kg. Door de N.N.W. en de N.W. winden werd het zeewater met ontzettende kracht opgestuwd en werden des namiddags te zes uur aan de Dronthersluis en te Elburg de hoge waterstanden van 2.60 en 2.68 plus A.P. waargenomen.

Te Nijkerk aan de zeesluis werd des namiddags te 3.15 uur door de zelfregistreerende getijmeter 2.65 plus A.P. als hoogste waterstand aangetekend. De schade aan de zee-weringen alhier aangebracht is gering. Ook ontvingen wij gunstige berichten van de Kerkdijk en Oosterwolder zeedijk. Deze laatste keerde het water tot aan het kruin en verkreeg geen andere schade dan enige gaten in de buitenglooijing. Evenwel stond Elburg des avonds weer rondom in het water, een gevolg van het overlopen van de Drontherdijk onder Overijssel, die ten vorige jare bijna geheel verdween. De rijksstraatweg bleef echter vrij.

Altijd bestond bij de bewoners achter de dijk angst voor een dijkdoorbraak, waarbij huis en haard, landerijen en stallen met vee onder water liepen en het hele bezit in een keer verloren kon gaan.

Handel met Pruisen, Lijfland en Estland

In deze streek had Harderwijk een relatie met Thorn (zie handel met Sleeswijk-Holstein). Zeer groot blijkt de betekenis van de handel voornamelijk met de steden uit Pruisen gedurende het laatste kwartaal van de 14^e eeuw te zijn. Burgers uit Harderwijk, Stavoren en Kampen vervoerden herhaaldelijk vrachten uit de steden van Pruisen naar Engeland, Holland en Vlaanderen. Zij deelden vaak met Pruisische handelaren hun bezit in schepen en tal van inwoners uit deze plaatsen vestigden zich tijdelijk of geheel in de Pruisische steden.

Dit is af te leiden uit legitimatiebrieven en volmachten, welke aan burgers uit Harderwijk, Deventer, Zutphen en Kampen afgegeven werden om goederen van burgers, die in Danzig overleden waren, af te halen. Moeilijker is het de betrekkingen van deze kooplieden in Reval en de Lijflandse steden te volgen. Alleen in de registers van de pondgelden, welke in Reval van alle uitgaande en sommige inkomende schepen over de jaren 1373, 1378, 1379, 1381-1384 geheven zijn, vindt men schepen van

Harderwijker burgers als Peter en Johan Paedze en Alard Stevenszoon vermeld. (Peter Paedze overleed op één van zijn reizen in 1385 te Reval). Er is een actieve handel geweest met de Pruisische en Lijflandse steden, echter deze berustte niet alleen op ruilhandel. Een overzicht van de handelsvaarten, voor zover de plaats van afvaart of bestemming hierbij bekend is, bevestigt een en ander. Van Kamper en Harderwijker schepen die waren uit het Oosten naar Schonen en Stralsund vervoerden of goederen uit het Oosten naar Vlaanderen, Engeland of Holland brachten, wordt bij herhaling gesproken.

Van de Nederlandse Hanzesteden die aan dit verkeer deelgenomen hebben, komen Kampen en Harderwijk het meeste voor. Daarnaast worden ook Zutphen, Deventer, Stavoren en zelfs Hindelopen en Warkum genoemd. Of Harderwijk ook een vestiging had in Reval is niet bekend. De goederen die vervoerd werden waren: koren (werd gevonden in de lading van Harderwijker schepen), hout, pek en teer, vlas, was, pelswerk en barnsteen en ook lood en ijzer.

Handel met Engeland

De krachtige band tussen het graafschap Gelre en de Engelse vorsten heeft de handel van de Nederlandse Hanzesteden op Engeland altijd positief beïnvloed; vooral de Gelderse steden trokken daar profijt van, ook Harderwijk. Tegen het einde der 13^e eeuw vindt men kooplieden uit Harderwijk in Engeland en wel in de noordelijke en zuidelijke havens. In 1284 en 1339 werd in Engeland aan de kooplieden van Harderwijk een speciaal privilege verleend ten opzichte van schulden en vergrijpen.

Moelijkheden, die Harderwijker kooplieden in Engeland ondervonden, zijn hiervan de bewijzen. In 1305 verklaarden een paar Harderwijker kooplieden, Hardekyn Frederikz en Aldeger Swalman, bij de Lord Mayor van Londen, dat zij tot het Duitse rijk en tot de Duitse Hanze behoorden en geen Hollanders of Zeeuwen waren. De bewoners van Billingsgate (nabij Londen op de oever van de Theems) verklaarden middels een beëdigde verklaring dat bovengenoemde personen inderdaad onderdanen waren van de graaf van Gelre en van de Duitse koning, hierdoor kregen de Harderwijkers hun in beslag genomen schepen en goederen terug. Ook blijkt dit o.a. uit een in 1310 door de Engelse koning gegeven bevel,

dat Wilbrecht de Rocke van Harderwijk in vrijheid gesteld moest worden, aangezien er bewezen was, dat hij de Schotse opstandelingen onder Robert Bruce geen hulp verleend had, noch zeeroof gepleegd had. In 1340 worden enige burgers van Harderwijk, Stavoren, Kampen en Zwolle, welke van zeeroverij waren beschuldigd, op last van koning Eduard van Engeland in vrijheid gesteld. Hij beloofde het jaar daarop, "op verzoek van zijn zeer beminden zwager", hertog Reinald van Gelre, dat de burgers van Harderwijk niet vervolgd konden worden voor misdaden begaan door hun stad- of landgenoten. (In de Kroniek van Harderwijk wordt echter gesproken van het jaartal 1339).

Schassert verwoordt het in zijn *Hardervicum Antiquum* als volgt: "transgressionibus, debitis, conventionibus seu contractibus alienis".

Maar in de Engelse wateren was het met de veiligheid slecht gesteld, getuige een melding van de vertegenwoordigers van de Hanze in Brugge in 1379 aan de Pruisische steden, dat Engelse zeeroovers o.a. het vaartuig van de Harderwijker schipper Gert van Vysele in een Engelse haven "in tyden van velli- cheyden ende vrenschap" overrompeld hadden en alles dat van hun gading was, o.a. harnassen, hadden meegenomen.

In de volgende Engelse havens aan de oostkust kwamen de Harderwijkers: Londen, Lynn, Boston en Newcastle. We weten van een Harderwijker schipper, die voor een Hamburger koopman met een lading graan naar Yarmouth of Lynn voer.

De kooplieden uit Harderwijk waren vrijwel gelijkelijk over de noordelijke en zuidelijke havens verdeeld. De handel van de Nederlandse Hanzesteden met Engeland is altijd gering gebleven. Wel waren de Nederlandse Hanzesteden belangrijk voor de handel van het Midden-Duitse gebied en Engeland; zij fungeerden als de vervoerder. De handel van Harderwijk heeft hier voor een groot deel op gerust. Ook had Harderwijk een aandeel in de handel van Noord-Duitsland met Engeland.

Handel met Vlaanderen

Vlaanderen was het voornaamste handelscentrum voor de kooplieden van Noord- en Oost-Europa, dus ook voor de Nederlandse Hanzesteden. Ook hier komt **H a r d e r w i j k v o o r**. Onder de steden “van Oostland”, welke in Sluis vrijgesteld waren van de verplichting om “een cleet” als onderpand voor de verschuldigde tolgelden te geven, noemt Denys Royer, de grafelijke tolbeambte van de tweede helft van de 14^e eeuw, ook Harderwijk. In deze tijd maakt hij melding van de gewoonte van Kamper en Harderwijker schippers

hun schepen in Hoek of Sluis te laten overwinteren. In dit verband beschrijft hij, dat Kamper en Harderwijker burgers dikwijls “te winter tiden, als sy thuus waerds varen, hare scepe up die Wase ter Sluus int water of ten Houke te wintersaten” lieten. Dan rijst de vraag of deze kooplieden/schippers in Vlaanderen hun domicilie hadden en als een soort beurtvaart Vlaanderen met het Noorden en het Oosten verbonden, zonder Kampen of Harderwijk aan te doen.

Ook vermeldenswaard is, dat de Harderwijkers Hannin van Harderwijk en Hendrik van Zwol ook als burger van Sluis stonden ingeschreven en daardoor de daaraan verbonden tolvrijheid genoten. Bij herhaling horen we van schepen, voornamelijk van Kampen en Harderwijk, welke op de vaart van Vlaanderen naar Pruisen of omgekeerd op de Engelse kust schipbreuk geleden hadden of beroofd waren (zie Engeland). Bij herhaling worden schepen van beide genoemde steden in de rekeningen van de agent van de Duitse orde in Vlaanderen vermeld. Het gaat dan over schepen van Harderwijk, die tussen Reval en het Zwin voeren, en over de invoer van Vlaams laken door Harderwijkers in Rostock. Steeds komen twee steden, namelijk Kampen en Harderwijk, in de 14^e eeuw voor in de rekeningen van de agent van de Duitse orde in Vlaanderen.

In de aangegeven lijsten, van kooplieden die tussen Vlaanderen en Pruisen en Lijfland voeren, en in andere verspreide stukken komen namen van deze kooplieden zo vaak voor, dat het verkeer van burgers uit deze steden in elk geval vrij belangrijk moet zijn geweest.

Ook een zekere Gherlacus de Revalia c.s. liet zich in 1324 een schuld door de stad Harderwijk in Brugge afbetalen.

Uit het bovenstaande blijkt dat Harderwijk een belangrijke schakel vervulde in de handel met Vlaanderen.

Handel met Rusland

De Hanze bezat in Novgorod een kantoor: de Peterhof. Hier werden de goederen vanuit Vlaanderen en Londen (laken) tegen basisproducten uit Rusland, zoals pelzen, bijenwas en hout geruid. Maar er is nergens terug te vinden of Harderwijker schippers en/of handelaren hier geweest zijn.

Handel met overige landen ten zuiden van de Maas

Frankrijk De zouthandel aan het eind van de 14^e eeuw vanuit Frankrijk, vanuit de baai van Bourgneuf, was heel belangrijk. Hier werd het zout geladen en verspreid door het Hanzegebied. Maar het is niet met zekerheid vast te stellen of in de 14^e eeuw in dit gebied, en dan vooral aan de Franse kust, schippers en kooplieden uit Harderwijk geweest zijn.

Italië Er is nooit rechtstreeks zaken gedaan door Harderwijker kooplieden of schippers met Italië. Wel is het mogelijk dat men met Italianen zaken deed in Brugge. Daar vertoefden heel vaak en soms permanent Italiaanse handelaren. En er kwamen vaak Harderwijker schippers en handelaren naar Brugge via Sluis (zie handel met Vlaanderen).

Portugal en Spanje

De buitenlandse handel van Spanje in de Hanzetijd, afgezien van het directe verkeer met de eigen koloniën, was in handen van de Hollanders, op afstand gevolgd door de Engelsen, Fransen en de Noordelijke landen. De Spaanse producten werden met buitenlandse schepen verstuurd en ook de goederen vanuit de Hanze kwamen in Spanje met de schepen van bovengenoemde landen. De Hanzesteden, sinds honderden jaren in Spanje aanwezig, genoten daar een voortreffelijke roep als koopman. Er werd met Spanje o.a. gehandeld in Sleeswijk-Holsteinse en Saksische Textielwaren, die via Hamburg

werden verscheept, in ijzer en ijzerwaren uit Nürnberg en verder bier uit Braunschweig en Zerbst. Kooplieden en schippers uit Londen, Amsterdam en Hamburg worden vaak in Spaanse geschriften vermeld; vooral Hamburg had een bijzondere positie daarin. Dat handelaren uit Harderwijk handel gedreven hebben met de Spanjaarden is mogelijk, maar niet aangetoond. Dit geldt ook voor Harderwijker schepen en schippers.

Dit is de afsluiting van het hoofdstuk HANDEL. Het volgende onderwerp is: De VITTE van HARDERWIJK op SCHONEN.

8 september is het weer Open Monumentendag

Het thema *Groen van Toen* lijkt bijna te zijn toegesneden op een gemeente als Harderwijk. Ooit werd de stad beroemd als Poort naar de Veluwe en het was Eibert den Herder die hiervan de potentie ontdekte en in 1926 de Holland-Veluwe-Lijn in het leven riep. Spoedig werden met twee passagiersschepen, de Stad Harderwijk en de Uddelermeer, toeristen vanuit de Randstad en Amsterdam naar Harderwijk gebracht. De fietsen gingen mee en zo fietsten de Amsterdammers over de Veluwe naar de zandverstuivingen of het kasteel Staverden.

Harderwijk was met recht de poort naar de groene Veluwe. Ook de stad zelf beschikte over het nodige groen. De Plantage nodigt uit en ook het Hortuspark is een prachtige plaats in het centrum van de stad. Eeuwenoud is de Hortus Botanicus, hoewel beter kan worden gesproken van de Hortus Medicus zoals al eerder in dit magazine is uitgelegd. Een oase van groen wordt gevormd door de begraafplaatsen Oostergaarde aan het Oosteinde en Elzenhof in de wijk Frankrijk, al is die laatste begraafplaats natuurlijk niet van toen maar van meer recente datum.

Oude begraafplaatsen zijn er wel, in de nabijheid van verpleeghuis Sonnevand en de Joodse begraafplaats aan de Veldkamp. Het is even zoeken maar de meeste Harderwijkers weten deze prachtige plaatsen wel te vinden. Niet helemaal van toen, maar toch nog net van de vorige eeuw is de natuurtuin in het verlengde van de Rietmeen. Op een stukje grond tussen de A28 en het Randmeer is vanaf 1996 een prachtige natuurtuin verrezen die een bonte verzameling planten en kruiden biedt. Ook het insectenleven floreert hier voorspoedig en de tuin is een prachtig monument om te fotograferen of om tot rust te komen. Met het thema Groen van Toen kan Harderwijk dus

goed uit de voeten. Voor wie dat te weinig is: steek even de A28 over om hier het prachtige Veluwemassief te ontdekken. Bossen, stuifzanden en heidevelden liggen hier in een ongerept gebied, slechts doorkruist met fiets- en wandelpaden. Hier kun je urenlang wandelen of fietsen en bestaat de kans dat je oog in oog komt met ree, edelhert of everzwijn. Ook Hierden is een groene enclave met prachtige landerijen, gelardeerd met eeuwenoude hoeven en indrukwekkende houtwallen.

Groen van Toen is ook groen van nu. Groen om zuinig op te zijn en van te genieten. Groen om blij mee te zijn. Het lijkt zo vanzelfsprekend, maar het is zo bijzonder.

Oprichting

De eerste vergadering van Herderewich vond plaats in februari 1972 en tijdens die vergadering werd besloten tot de oprichting van een oudheidkundige vereniging die de naam Herderewich zou gaan dragen. Oprichters van de vereniging waren M. Hilckmann, J. Klein, H. Postumus, I. van der Meer-Schmidt, K.H.M. Mars en C.F.W. Rietveld. Het doel werd om kennis over de geschiedenis van Harderwijk, Hierden en omgeving te bevorderen en bij te dragen aan het behoud van het historisch karakter van de stad. Men wilde meer aandacht besteden aan de monumenten in Harderwijk en Hierden en dit bereiken door het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een magazine.

Vittepraetje

Een van de belangrijkste doelen van Herderewich, het vergroten van de historische kennis van Harderwijk en Hierden vindt plaats door het publiceren van verhalen. Vanaf 1996 is het "Vittepraetje" in zijn huidige vorm uitgegeven, vier keer per jaar. In dit kwartaalblad worden verhalen gepubliceerd waarin de geschiedenis van Harderwijk centraal staat en dat heeft inmiddels een grote diversiteit aan verhalen opgeleverd.

De visserij, het Hanzeverleden, het Koloniale Werfdepot, de Universiteit, de Patriottentijd, elke periode of episode staat borg voor boeiende verhalen die zich op slechts enkele vierkante kilometers hebben afgespeeld en waarvan ook nu een aantal overblijfselen nog traceerbaar zijn. Dat geeft deze verhalen extra dimensie, met een beetje fantasie komt het verleden daardoor tot leven. Een aantal jaren, van 1990 tot 1995 verschenen jaarboeken, met daarin een bundeling van verhalen.

Publicaties

Van het begin af heeft Herderewich zich eveneens ingezet om verhalen te publiceren d.m.v. het uitgeven van boeken. Bij de viering van 750 jaar Harderwijk verscheen de *Kroniek van Harderwijk 1931-1981*. Een leesgezelschap van leden spitte hiervoor 50 jaaredities lokale kranten door. De "Kroniek van Harderwijk" wordt sindsdien jaarlijks uitgegeven als bijlage bij het Vittepraetje. "*Wandelingen door Oud-Harderwijk*" werd geschreven en samengesteld door D.J. Wuestman. Ook de laatste jaren zagen een aantal publicaties het licht, zo werden de "*Parochiekerken van Harderwijk*" (door Martijn van Pijnenburg), "*Effen kieken, effen proaten*" (2008, Cor Jansen),

“Passagiersschepen in Harderwijk” (2010, Theo Bakker), *“Herinneringen aan Oom Eibert”* (2010, Bessel Vrijhof) en het meest recent *“Hoe de Indische Nederlanders naar Harderwijk kwamen”* (2012, Theo Bakker) uitgegeven. Er werd inhoudelijk en redactioneel medewerking gegeven aan tientallen andere boeken en artikelen, waarin Harderwijk en/of Hierden centraal staan.

Herderewich organiseerde excursies naar historische plaatsen, dichtbij maar ook verder weg. De laatste jaren liep de animo hiervoor sterk terug. Inmiddels willen we met excursies in de directe omgeving de belangstelling hiervoor onderzoeken. Door deze excursies in de buurt te houden kunnen de kosten laag worden gehouden. De belangstelling voor de lezingen (die vier à vijf keer per jaar worden gehouden) is vrij constant. Een veelheid aan onderwerpen passeerde de revue. Meestal worden de lezingen gehouden in de Catharinakapel, de laatste tijd echter steeds vaker op locatie.

Exposities en excursies

Herderewich organiseerde in het verleden een aantal exposities, waaronder in 1985 die over Carolus Linnaeus. Dit ter gelegenheid van het feit dat hij 350 jaar geleden in Harderwijk promoveerde. De expositie “Harderwijk Garnizoensstad”

vond in 1997 plaats in het Gemeentehuis (1997). De tentoonstelling “Oude Stadsgezichten” werd gehouden in het Fraterhuis. Een expositie samen met de Catharinakapel in 2007 had “Schilders op de Noordwest-Veluwe” als onderwerp. Een expositie onder de naam “De Vischpoort vereeuwigd” werd in 2008 eveneens samen met de Catharinakapel georganiseerd. Een van de laatste exposities was die van tekenaar Henk Bakker die een aantal tekeningen met het oude Harderwijk als onderwerp exposeerde.

Open Monumenten Dag

De organisatie van de Open Monumentendag was aanvankelijk een activiteit van de gemeente. De eerste OMD vond plaats in 1987. De kosten waren echter zodanig, dat de gemeente weinig voelde voor een jaarlijkse herhaling. Vanaf 1988 heeft Herderewich daarom, samen met het Gilde van Stadsgidsen, de organisatie op zich genomen. Via een bescheiden subsidie en met de inzet van vrijwilligers wordt nu elk jaar een goed lopende OMD gehouden en blijven de kosten binnen de perken. De OMD in 1993 was bijzonder. Deze werd georganiseerd samen met Literaire Kring Apollo.

Harderwijker journalisten en schrijvers schreven over een aantal monumenten een verhaal, dat door bekende Harderwijkers in het monument werd voorgelezen. Opening vond plaats door de schrijver Herman Pieter de Boer. De OMD is een jaarlijks terugkerende activiteit die altijd op veel belangstelling mag rekenen. Zowel inwoners van Harderwijk als daarbuiten grijpen de kans om monumenten te bezoeken die anders gesloten zijn of laten zich rondleiden tijdens een stadswandeling.

Commissies en werkgroepen

Herderewich is vertegenwoordigd in diverse commissie en organen waaronder de Straatnamencommissie, de Monumentencommissie en een commissie rond de ontwikkeling van het Waterfront. De Monumentencommissie brengt advies uit over verzoeken om verandering, verbouw of afbraak van monumenten en adviseert over het toekennen of laten vervallen van de monumentenstatus. Enkele saillante onderwerpen die gepasseerd zijn: Het samenstellen van een lijst gemeentelijke monumenten "Binnen de veste". Dankzij Herderewich is ook de Oranje-Nassaukazerne hierin opgenomen. Het voormalige militair hospitaal werd gesloopt in 1983. Het was geen monument omdat in die tijd alleen panden van voor 1850 tot monument konden worden

verklaard. Ook een poging om het hoofdgebouw van het voormalige Sanatorium Sonnevand in oorspronkelijke toestand te bewaren is niet gelukt. De buitenzijde is wel als replica herbouwd. Wel werd succes geboekt met een bezwaarschrift tegen de sloop van de poortgebouwen van de kazerne in de Smeepoortstraat in 1991. De eigenaar en gemeente wensten de poortgebouwen niet te handhaven om voor de woningen beter uitzicht op de Smeepoortstraat te verwerven en een imposant hekwerk te plaatsen. Herderewich diende een bezwaarschrift in en bereikte uiteindelijk dat de poortgebouwen werden gehandhaafd.

Voorzitters

Een van de leden van het eerste uur was Niek de Jong die in 1974 lid werd. In 1977 trad hij toe tot het bestuur en vanaf 1998 tot 2009 was hij voorzitter. Niek drukte door zijn kennis en inzet een groot stempel op Herderewich en hij droeg bij aan de ontwikkeling en groei van de vereniging. Eerdere voorzitters van Herderewich waren Karel Mars 1972 - 1983), Jan Siblesz (1984 - 1987), Koos v.d. Spek (1987-1996) en J.J. Hilbers (1996 - 1998).

Erkenning

Voor haar vele werk op cultureel en historisch gebied ontving Oudheidkundige Vereniging Herderewich in 2007 de Kultingprijs. Oud-voorzitter Niek de Jong zag zijn inspanningen in 2010 beloond met een Koninklijke onderscheiding. In 2009 stelde de gemeente het gebruik van **de Vischpoort** ter beschikking aan Herderewich. Een hele verbetering want sindsdien beschikt Herderewich over een ruimte voor (beperkte) opslag en het houden van vergaderingen. Huismeester Barend Schipper heeft het interieur inmiddels een nostalgisch accent weten te geven zodat de bezoeker zich terugwaant in de jaren dertig van de vorige eeuw.

Vrijwilligers

Herderewich is een vrijwilligersorganisatie. Tientallen vrijwilligers werken als onderzoeker, schrijver, begeleider of bezorger en geven vorm aan het streven van Herderewich om de geschiedenis te bewaren en de kennis daarover te verspreiden. Dat kan,

dankzij de inzet van de vele vrijwilligers, met beperkte financiële middelen. Herderewich gaat mee met haar tijd. Zo is er een uitgebreide website, een pagina op Facebook en kun je Herderewich tegenwoordig volgen op Twitter. We kunnen niet alles alleen en werken daarom graag samen met andere organisaties, zoals het Gilde van Stadsgidsen, de Botterstichting, Oudheidkundige Vereniging Ermeloo, de Bibliotheek en allen die onze doelen onderschrijven. Dat hoeft niet in ingewikkelde overeenkomsten, maar dat kan op basis van eenvoudige afspraken. Herderewich heeft inmiddels ruim meer dan 700 leden en wil groeien naar 1.000. Voor een stad met meer dan 40.000 inwoners moet dat haalbaar zijn. Wel moet het aantal actieve vrijwilligers meegroeien, mensen die een of meerdere taken op zich willen nemen of die zitting willen nemen in een van de werkgroepen. Er is veel werk te doen op het gebied van genealogie en archiefonderzoek. Ook schrijvers van historische verhalen zijn welkom.

Vrijwilligers van Herderewich bemensen een kraam tijdens één van de vele culturele manifestaties in Harderwijk, Hierden en Ermelo

Toekomst

Herderewich wil groeien en verjongen, maar niet ten koste van onze oudere leden die ons vaak al decennia lang steunen en die waardevolle bijdragen hebben geleverd aan onze vereniging en de geschiedenis. We willen ons richten op jongeren o.a door het op een modernere wijze aanbieden van informatie. Recent is een lidmaatschapsvorm voor jongeren (onder 18 jaar) geïntroduceerd. Dat Herderewich een vrijwilligersorganisatie is, heeft voordelen, maar ook zijn beperkingen. Vrijwilligers kunnen zich over het algemeen beperkt inzetten en er zullen keuzes moeten worden gemaakt. Niet alles wat we willen is, door beperkingen in menskracht en tijd, realiseerbaar.

Activiteiten voor de vereniging vinden naast een drukke werkring en activiteiten voor het gezin plaats. Geschiedenis is tegenwoordig trendy (zeker als je het vergelijkt met de tijd waarin Herderewich is opgericht) en dat biedt kansen, juist in een stad als Harderwijk waar je de historie als het ware kunt opsnuiven. In 2012 vieren we ons 40-jarige jubileum als een gezonde organisatie. Met een actief bestuur, tientallen actieve vrijwilligers, heldere doelen en een goede financiële positie koersen we af op het 50-jarige jubileum in 2022.

(Dit artikel kwam tot stand dank zij de inhoudelijke inbreng van Niek de Jong, lid vanaf 1974 tot heden en sinds 2012 erelid van Oudheidkundige Vereniging Herderewich)

Sinds kort beschikt de voorzitter over een echte hamer. Hier oudvoorzitter Niek de Jong (r) met de huidige voorzitter Wietse Goedhart, (l) en in het midden wethouder Laurens de Kleine

MULTITON

V E R R A S S E N D O N G E W O O N !

Kringloopartikelen
voor een
betaalbare prijs

inboedelservice:
bezemschoon
opleveren van woning
of kantoor

MULTITON: DE
WINKEL VOOR
KWALITATIEVE EN
BETROUWBARE
GOEDEREN!

oppimpen van
meubels naar uw
wensen en ideeën

ophalen en
bezorgen van
goederen

Multitooon winkel
Gelreweg 7
3843 AN Harderwijk
0341-274480

Multitooon werkplaats
Gelreweg 4B (ingang
Graaf Ottolaan)
3843 AN Harderwijk
0341-274480

De gegevens uit de Deense Sonttolregisters over de 18e eeuw zijn vanaf 16 mei voor iedereen online beschikbaar. Zij staan in de database 'Sonttolregisters online' op de website www.soundtoll.nl. De registers bieden een schat aan informatie over scheepvaart en economie in eerdere eeuwen. De Sonttolregisters - meer dan 700 dikke, handgeschreven, in leer gebonden delen - worden bewaard door het Rijksarchief in Kopenhagen. Doordat zij een enorme hoeveelheid gedetailleerde gegevens bevatten, vormen zij een moeilijk systematisch te raadplegen bron. Dankzij Sonttolregisters online worden zij voor iedereen gemakkelijk toegankelijk en kunnen zij eindelijk in hun volle omvang worden gebruikt voor (wetenschappelijk) onderzoek.

Het project 'Sonttolregisters online' zorgt voor een databank met de gegevens uit de Sonttolregisters. Iedereen kan deze databank raadplegen op www.soundtoll.nl. Het project is begonnen in 2009. De gegevens over de achttiende eeuw staan nu online. Ze zijn toegankelijk via een nieuwe gebruikersinterface die het niet alleen mogelijk maakt in de database ze te selecteren, maar ook statistische analyses uit te voeren.

In de komende jaren zullen de gegevens van de complete Sonttolregisters online beschikbaar komen. De Sonttolregisters behoren tot de bekendste en belangrijkste bronnen voor de economische en maritieme geschiedenis van Nederland en de rest van Europa. Ze vormen de administratieve neerslag van de tol die de koning van Denemarken tot 1857 hief over de scheepvaart door de Sont, de zeestraat tussen Zweden en Denemarken die de Noordzee en Oostzee met elkaar verbindt. De registers zijn (met enige hiaten) bewaard gebleven voor de periode 1497 - 1857 en bevatten gegevens over 1,8 miljoen doorvaarten. Van elke doorvaart noteerden de ambtenaren van de Tolkamer in Helsingor onder meer de naam van de schipper, zijn woonplaats, de haven van vertrek, de samenstelling van de lading en vanaf de jaren 1660 ook de bestemming van het schip. Onder de schippers die door de Sont voeren, waren veel Nederlanders (en Friezen). (Bron: Tresoar)

OPEN MONUMENTENDAG

8 september 2012

Op **8 september** is het Nationale **Open Monumentendag** en ook Harderwijk mag zich dan verheugen op veel bezoekers, zowel van binnen als buiten de stad. Elk jaar nemen honderden mensen de gelegenheid om de stad te bezoeken en de monumenten die deze dag geopend zijn. In de monumenten die meedoen zijn deskundi-

gen aanwezig die de bezoekers de geschiedenis en wetenswaardigheden van het monument kunnen vertellen. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor een stadswandeling onder begeleiding van een stadsgids of het maken van een fietstocht door Harderwijk en Hierden. Juist in deze fietstocht komt het thema van Open Monumentendag 'Groen van Toen' goed tot uitdrukking. Na de officiële opening van Open Monumentendag rond 10.30 uur gaat het programma van start en zijn gidsen van het Gilde van Stadsgidsen en Ron-

deel paraat om met bezoekers rond te wandelen, maar dat kan ook op eigen gelegenheid. Harderwijk heeft veel te bieden en juist op zo'n dag komt dat tot uiting.

STADSWANDELING

Het aardige van Open Monumentendag is dat u een stadswandeling kunt maken en de monumenten in uw woonplaats gratis kunt bezoeken. Daarbij krijgt u een deskundige uitleg. U kunt denken aan de Smeepoort of de Vischpoort. Of u bezoekt het oudste stukje van Harderwijk in de kelder onder Krijco Amusement en natuurlijk de Grote Kerk aan het Kerkplein. Ook het Stadsmuseum en het visserhuisje zijn te bezichtigen.

Wilt u zelf een stadswandeling maken? Haalt u dan vanaf 10.00 uur een wandelgidsje met plattegrond bij de Vischpoort, die zijn daar gratis verkrijgbaar. De wandeling voert langs monumenten en mooie plaatsen en in de gids vindt u een beschrijving van monumenten en een mooie route. Wilt u een wandeling onder begeleiding? Vanaf 11.00 uur zijn de gidsen van Rondeel en het Gilde van Stads-gidsen paraat om samen met u een wandeling te maken langs de mooiste plekjes van Harderwijk met daarbij een deskundige uitleg. Ze vertellen u de wetenswaardigheden van de stad en de bijzonderheden van onze monumenten. U ziet uw stad dan eens met geheel andere ogen. Maak van de gelegenheid gebruik en benut Open Monumentendag voor het maken van een stadswandeling in Harderwijk.

FIETSTOCHT door GROEN VAN TOEN

Speciaal voor Open Monumentendag heeft Herderewich een fietstocht samengesteld rond het thema 'Groen van Toen'. Start en eindpunt van de fietstocht, met een lengte van ongeveer 25 kilometer, is Molen de Hoop aan de Havendijk. De fietstocht is op eigen gelegenheid te maken en een gedetailleerde routebeschrijving is beschikbaar bij de Molen. De tocht voert o.a. langs twee begraafplaatsen, Oostergaarde en de Joodse begraafplaats. Juist omdat dit oases van groen zijn. Daarnaast voert de fietstocht via Hierden naar Station Hulshorst en via het Beekhuizerzand terug naar Harderwijk. Juist deze tocht voert langs 'historische, groene' plaatsen die onze gemeente rijk is en laat zien hoe gevarieerd de gemeente Harderwijk is. De afstand is voor iedereen te doen en hoeft dus geen beletsel te zijn om de tocht te maken. De fietstocht is ook te vinden op internet via de website www.herderewich.nl Pak de fiets op Open Monumentendag en ontdek hoe mooi het groen van toen ook nu nog is.

De fietstocht gaat o.a. over het Beekhuizerzand

RONDJE VISCHMARKT

Het zit een beetje in de familie, Gerard Bakker, amateurtekenaar, heeft in 2010/2011 alle huizen aan de Vischmarkt in Harderwijk met potlood op papier gezet. De collectie bevat 46 tekeningen die allemaal zijn ingelijst. Gerard Bakker wil deze collectie graag exposeren en de plek die daar bij uitstek geschikt voor is, is de Vischpoort. Vroeger werkte Gerard veel met olieverf, maar het tekenen met potlood is een goed alternatief waarmee ook mooie resultaten te behalen zijn. 'De Vischmarkt is een prachtige plek,' vindt Gerard, die toen hij eenmaal met een huisje begon ook de rest met potlood wilde vastleggen. Daar is hij in 2010 en 2011 lang mee bezig geweest en voor de bewoners werd hij een bekende verschijning. De expositie in de Vischpoort wordt op vrijdagavond 7 september geopend en is vooral voor de bewoners van de Vischmarkt. Zij krijgen als eerste de gelegenheid de tentoongestelde werken te bewonderen of te kopen want de tekeningen zijn voor een schappelijk bedrag te koop. De standaardprijs is 125 euro voor een tekening op A3 formaat. Op zaterdag 8 september is de expositie geopend van 10.00 uur tot 17.00 uur en op 15 september van 12.00 uur tot 16.00 uur. Dan hebben ook andere geïnteresseerden de mogelijkheid om de expositie te bekijken, al dan niet in combinatie met de Vischpoort.

Wees gewaarschuwd want er moet geklommen worden; veel tekeningen hangen op de 2e en 3e verdieping. De expositie is daarom niet toegankelijk voor rolstoelen of mensen die slecht ter been zijn. De Vischpoort is een historisch monument en is daarvoor helaas niet ingericht. Ter gelegenheid van de expositie verschijnt een boekje met daarin alle tekeningen. De prijs van Rondje Vischmarkt bedraagt € 12,50 en dit boekje is tijdens de expositie in de Vischpoort te koop.

Op de Veluwe heeft nooit een evangelisch-lutherse gemeente bestaan; daarvoor waren er gewoon te weinig leden. Voor een dienst moesten lutheranen naar Nijkerk en Amersfoort. De bloeitijd kwam met de naoorlogse woningbouw; zo werden diensten in het stadje zelf mogelijk. Maar dat duurde niet lang. Wel bestaat er nog steeds een gesprekskring.

Amersfoort is al in de 19e eeuw een regiogemeente, met leden die soms ver weg wonen. Van in ieder geval 1860 tot 1907 is er een *filiaal* in Nijkerk. Daar wordt nog in 1949 af en toe een dienst gehouden. Daarna horen we er niet meer van.

Bloeitijd

In Harderwijk is er zeker al een luthers adres in 1930. Een nieuwe bloeitijd breekt aan als Harderwijk vanaf 1951 wordt uitgebreid met de Tweelingstad. Vanaf 1962 volgt Stadsdennen (2500 woningen). Vestiging van industrie (vooral koekfabriek Van Delft) en de sterk groeiende pluimveesector zorgen voor voldoende werkgelegenheid. Daardoor groeit ook het aantal lutheranen sterk: in 1962 ruim vijftig, meer dan in verschillende lutherse gemeenten! In 1960 begint de Amersfoortse ds. Marie Monsees met huisbezoeken en een contactbijeenkoms.

Het gebouw van de Nederlandse Protestanten Bond aan de Verkeersweg

Ook gaat zij tweemaal voor in een dienst van de Nederlandse Protestantenvbond (NPB). Het volgende jaar komen er 35 mensen naar de eerste lutherse kerkdienst in het NPB-gebouw aan Verkeersweg 2. In 1962 starten een lutherse kring, een kinderverteluur, een dameskrans en *catechisatie* (bijbelles van de predikant). Het Amersfoortse kerkblad staat vol van hun activiteiten. Vooral de gesprekskring is en blijft een succes. In februari 1965 behandelt deze bijvoorbeeld het geruchtmakende boek *Honest to God* van de Britse bisschop John Robinson, dat in een aantal opzichten lijkt op dat van ds. Klaas Hendrikse veertig jaar later. De diensten, avonden en catechese worden dat jaar nog vermeld, maar daarna wordt het stiller en in 1967 is er helemaal geen nieuws meer te melden. Ongetwijfeld is er een verband met de plotselinge dood van de Amersfoortse predikante in het jaar ervóór.

De kring groeit uit

Haar opvolger ds. Gerard Fafié start de kring weer najaar 1969; de naam ervan verandert geregeld maar het enthousiasme blijft. Elke paar maanden komt men samen en soms ook vaker. De diensten in Harderwijk worden nu gecombineerd met de NPB, enkele malen per jaar. Doordat de synode in 1970 Ermelo en Putten bij Amersfoort indeelt wordt de groep lutheranen op de Veluwe nog groter.

De lutherse kerk in Amersfoort
(Archief Eemland, foto Dick Velthuizen).

De gesprekskring gaat nu over de drie gemeenten rouleren. Enthousiast praat men daar ook over maatschappelijke kwesties. De landelijke Diaconale Raad bezint zich immers in 1973 op haar verantwoordelijkheid voor gastarbeiders, maar de Amersfoortse kerkenraad ziet hier geen eigen taak.

Als de Veluwse kring vraagt of je moslims moet sterken in hun geloof of bekeren, antwoordt de raad dat zij in ieder geval hun geloof moeten kunnen belijden. Kort daarna komt een deskundige naar de kring om te praten over hulpmogelijkheden aan migranten. Eind 1975 blijken er ook jonge leden te zijn, die weer vrienden uitnodigen. Voor de discussie gaat de kring uiteen in jong en ouder. Begin 1976 zijn er maandelijks achttien leden. In 1977 start nog een catechese-groepje in Putten; twee van de drie willen belijdenis doen. Maar de kerkdiensten in Harderwijk zijn vermoedelijk met het vertrek van Fafié in 1979 gestopt. Voor een lutherse dienst moet men dus naar Amersfoort.

Opschudding over een homodomee

Daarna duurt het enkele jaren eer er een nieuwe predikant is gevonden. Net als bij Fafié wordt deze gedeeld met de zuster-gemeente te Baarn. Hoewel Baarn veel rechtzinniger is dan Amersfoort zijn er juist in de stad méér bezwaren te horen als men hoort dat Kees van der Horst (37) homoseksueel is. Die bedenkingen komen vooral van de Veluwe-naren. Uiteindelijk komt de domee in 1983 toch en daarna is men al snel gewonnen voor zijn enthousiasme. Eén van zijn vernieuwingen is de *themakring*. Twee jaar later heeft de Veluwekring nog negen leden, maar in 1990

wordt deze 'klein maar dapper' genoemd. Drie jaar later gaat men daarom samen met leden van de Amersfoortse doopsgezind-remonstrants-vrijzinnig hervormde gemeente (Dorejo) in de Johanneskerk. Men bespreekt bijvoorbeeld het boek *Mystiek en verzet* van de progressieve theoloog Dorothee Sölle. De kring wordt in 2006 nog elke maand gehouden, met dertien leden. Daarna wordt de frequentie lager, maar de kring bestaat ook nu nog steeds.

Fusie

In 2010 gaan lutheranen, hervormden en gereformeerden fuseren tot de protestantse gemeente Amersfoort. Bij het naderen daarvan stappen steeds meer lutheranen die buiten Amersfoort wonen over naar een protestantse (wijk)gemeente waar ze al gastlid zijn. Bijvoorbeeld in 2008 het gezin van Dieter en Elles Egelkraut uit Harderwijk. Hij was twaalf jaar diaken.

Jarenlang schonk dit echtpaar koffie, smeerde het broodjes bij de gemeentevergadering, zong in het koor en leidde het jeugdwerk. Toch blijven enkele Veluwenaren hun Amersfoortse gemeente trouw. Omdat de lutherse gemeente wordt opgeheven worden zij administratief ondergebracht bij de vanouds hervormde Bergkerk. Minstens elke maand wordt er ook nu nog een lutherse dienst gehouden in het Amersfoortse kerkje.

Gerard Raven is conservator van Museum Flehite te Amersfoort. Hij schreef dit artikel in zijn vrije tijd.

Bronnen

Archief evangelisch-lutherse gemeente Amersfoort (het deel vanaf 1962 wordt naar verwachting eind 2013 overgebracht van het kerkelijk bureau van de protestantse gemeente Amersfoort naar Archief Eemland. Gerard Raven, 'Tegen de stroom in. De laatste tachtig jaar van de lutherse gemeente Amersfoort 1929-2009'. *Flehite. Historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken* 13 (2012).

C.A. Bos, 'Ruimtelijke veranderingen in de twintigste eeuw', in J. Folkerts (red.), *Geschiedenis van Harderwijk* (Amsterdam 1998) 177-231. Met dank aan Henk Hovenkamp.

Kerstfeest in Amersfoort, 1994. De predikant deelt na de dienst attenties uit; hier een pakje aan Lisbeth Borg, de Harderwijkse secretaris van het kerkbestuur. (Collectie K. van der Horst).

Deze keer een kleine familie, die Klijn/Klein heet, maar ook klein is, in twee opzichten. Ik ken er niet zoveel en de meneer Klein die ik ken is niet zo 'groot van stuk'. Ook zijn voorouders waren klein. Mogelijk hebben zij hun naam daaraan te danken. Veel familienamen komen voort uit oude bijnamen.

In 1812, met akte 41, namen twee broers, Reijer en Willem Riekertsen (VIIa en VIIb) de familienaam KLIJN aan. Later is de naam veranderd in KLEIN, waardoor weten we niet. Misschien vond de ambtenaar van de Burgerlijke Stand de tweede versie leuker en zoals u weet konden veel mensen, in die tijd, niet lezen of schrijven.

Helmert Klein (Xa 3) vertelde, dat hij hard gewerkt had als opperman in de bouw, maar altijd met plezier en dat hij een hekel had aan luie mensen. Tegenwoordig heeft een opperman het iets gemakkelijker, door alle moderne apparatuur. Vroeger was het buffelen; trap op trap af met een pukkel stenen op je schouder. Aardig is dat het grootste deel van de familie, dat afstamt van Herman Rijcksen, later de naam Reijers(e)(en) draagt. Slechts een klein deel koos voor Klijn/Klein.

Tenzij anders vermeld, zijn alle geboorten, dopen, huwelijken en overlijdens te Harderwijk en is de Godsdienst Nederlands Hervormd. Gebruikte afkortingen: geb. > geboren; ged. > gedoopt; otr. > ondertrouw; tr. > getrouwd; overl. > overleden; begr. > begraven.

De woning van de familie Klein aan de Oranje-laan 79 in Harderwijk (ter hoogte van de A28)

GENEALOGIE van de familie KLIJN / KLEIN

Generatie I

- I **Herman Rijksen**, boer, geb. Hierden voor 1583. Testament april 1639, rec.146 fol.336. Erfhuis 22-5-1648, rec. 147 fol.155. Tr. kerk 1-9-1603 **Geertje Rijckets**, geb. voor 1583, † voor 1648. Uit dit huwelijk:
1. **Rijcket** (zie II).

Generatie II

- II **Rijcket Harmens**, geb. Hierden circa 1606, zn. van **Herman Rijksen** (zie I).
Tr. kerk 31-10-1628 **Cornelisje Reijers**, geb. Hierden voor 1599, † voor 1672. Erfhuis 3-2-1672, rec. 149 fol. 55v.
Dr. van **Reijer Soeber**.
Uit dit huwelijk:
1. **Reijer** (zie III).

Generatie III

- III **Reijer Rijckets**, geb. Hierden, ged. 14-1-1638, zn. van **Rijcket Harmens** (zie II). Tr. kerk 6-3-1663 **Aaltje Hendriks**, ged. 16-2-1642, begr. 9-12-1712, dr. van **Henric Petersen** en **Toenisgen Peters**. Uit dit huwelijk:
1. **Rijkert** (zie IV).
  2. **Peter**, geb. Hierden, ged. 21-8-1678.
Otr. Hierden 28-9-1704 **Aaltje Lubberts**, geb. Nunspeet/Hulshorst, ged. Nunspeet 9-2-1673, dr. van **Lubbert Willemsen** en **Jannetien Peters**, jongedochter van de Graef.
  3. **Bartje Reijers**, geb. Hierden, ged. 25-3-1688.
Otr. ald. 2-10-1712, tr. kerk ald. 19-10-1712 **Gerrit Hendriks** (Hondius?), geb. voor 1692, begr. ald. 20-5-1729.

Generatie IV

- IV **Rijkert Reijers**, ged. 2-12-1675, overl. voor 1722, zn. van **Reijer Rijckets** (zie III).
Tr. kerk 8-4-1705 **Beeltje Jochems**, ged. 6-5-1683, † voor 1726, dr. van **Jochem Harmens** en **Willemtjen Cornelis**.
Uit dit huwelijk:
1. **Reijer** (zie V).
  2. **Willempeje**, ged. 9-2-1713, begr. 28-4-1741.
Otr. ald. 24-4-1740, tr. kerk ald. 8-5-1740 **Jacob Dirksen (van Beekhuijzen)**, geb. Hierden, ged. 23-9-1716, zn. van **Dirk Jacobs (van Beekhuijzen)** en **Jannetje Beerts**.

3. **Aaltje**, ged. 8-11-1716.

Otr. ald. 12-2-1741 **Wouter Evertsen (Pul)**, op Emaus, ged. Ermelo 30-8-1705, begr. ald. 7-7-1768, zn. van **Evert Woltersen**.

Generatie V

V **Reijer Rijckerts**, ged. 28-10-1708, begr. ald. 6-7-1775, zn. van **Rijkert Reijers** (zie IV). Tr. kerk 15-8-1734 **Marritje Gerrits**, ged. 17-5-1711, dr. van **Gerrit Petersen** en **Petertje Gerrits**. Uit dit huwelijk:

1. **Rijckert** (zie VIa).

2. **Gerrit Reijersen**, landbouwer, diaken, ged. 23-1-1739, begr. ald. 23-2-1802. (Nageslacht heet Reijers(e)(en). Tr. kerk Hierden 11-5-1761 **Driesje Brands**, ged. 8-4-1742, † ald. 26-1-1827, dr. van **Brandt Geurtsen** en **Hendrikje Willems**.

3. **Beeltien Reijers**, ged. Hierden 17-12-1741, begr. 23-2-1781. Otr. ald. 12-5-1771, tr. kerk ald. 2-6-1771 **Jan Jansen**, ged. Hierden 14-3-1751, begr. 9-2-1809, zn. van **Jan Lubberts** en **Hendrikjen Hendriks**.

Generatie VI

Vla **Rijckert Reijers**, ged. 27-10-1734, overl. Hierden, begr. 11-4-1793, zn. van **Reijer Rijckerts** (zie V). Tr. kerk Hierden 1-6-1766 **Geertien Wouters**, ged. Hierden 28-4-1743, begr. 21-3-1806, dr. van **Wouter Evertsen** en **Lubbertje Franken**. Uit dit huwelijk:

1. **Reijer Rikkerts** (zie VIIa).

2. **Lubbertje Rijckerts**, ged. 13-5-1770, begr. ald. 4-9-1770.

3. **Lubbertje**, ged. 11-4-1773, begr. ald. 9-4-1806.

Tr. kerk Hierden 7-6-1795 **Evert Gerritsen Hofman**, tuinman, ged. Nunspeet 23-11-1766, overl. 23-4-1815, zn. van **Gerrit Evertsen** en **Beertje Jacobs Hofman**.

4. **Kind van Rijkert Reijerse**, geb. Hierden circa 1776, begr. 8-7-1776.

5. **Wouter Rijckerts**, ged. Hierden 23-5-1779.

6. **Willem Rijckerts**, ged. Hierden 10-4-1785, † ald. 17-4-1785.

7. **Willem Rikkerts** (zie VIIb).

Generatie VII

VIIa **Reijer Rikkerts Klijn**, landbewoner, ged. Hierden 27-7-1767, † ald. 7-12-1816. Bev. Reg. 1862-1870: wijk 11, huis 21 Hierden, bl. 143 <bl. 59, zn. van **Rijckert Reijers** (zie VIa). Tr. kerk Hierden 6-5-1792 **Aaltje Jacobs**, ged. 27-11-1767, † Hierden 2-10-1845, dr. van **Jacob Elbertsen** en **Merritjen Lubberts**. Uit dit huwelijk:

1. **Rijket Reijersen**, ged. Hierden 18-11-1792, † 8-12-1792, begr. 13-12-1792.
2. **Rijket Reijersen**, geb. Hierden 20-12-1793, ged. 22-12-1793, begr. 16-10-1794.
3. **Rijkert Reiers**, landbouwer, geb. Hierden 5-9-1795, ged. 6-9-1795, † 1-4-1866.
4. **Jakob Reijers**, geb. Hierden 6-1-1798, ged. 11-1-1798, † 26-1-1866.
5. **Brand Reijersen**, geb. Hierden 9-2-1800, ged. 16-2-1800, begr. 15-4-1800.
6. **Brand Reijersen**, geb. Hierden 20-2-1801, ged. 22-2-1801, begr. 17-4-1801.
7. **Brand Reijersen**, geb. Hierden 24-4-1802, ged. 25-4-1802, begr. 27-5-1805.
8. **Lubbert Reijersen**, geb. Hierden 18-7-1804, ged. 23-7-1804, begr. 8-2-1805.
9. **Brand Reijersen**, geb. Hierden 13-1-1806, ged. 26-1-1806, begr. 6-6-1806.
10. **Brandt Reijersen**, geb. Hierden 18-2-1807, ged. 1-3-1807, † 21-12-1816.
11. **Geertje Reijers**, geb. Hierden 14-10-1811, † 16-3-1898.

VIIb **Willem Rikkerts Klijn**, dagloner, ged. Hierden 27-8-1786, † 31-7-1829, akte 63), zn. van **Rijckert Reijers** (zie VIa). Tr. 23-6-1815 **Gerritje Bartsen van de Barg**, geb. Hierden 2-2-1797, ged. 5-2-1797, † 10-11-1860, dr. van **Bart Hartgersen**, kleermaker en **Henderikien (Heintje) Aalts**.

Uit dit huwelijk:

1. **Bart Willemsen** (zie VIIIA).
Gerritje hertrouwt 22-9-1830 **Klaas Wegen**, dagloner, boerenknecht, geb./ged. 20/23-10-1791, † 4-8-1855, zn. van **Jacob Wegen** en **Niesje Klaassen**, weduwnaar van **Grietje van de Kolk**.

Generatie VIII

- VIIIa **Bart Willemsen Klijn**, landbouwer, geb. Hierden 24-8-1817, † 3-4-1895. Bev.reg. 1850-1855 : wijk 11, huis 29 Hierden, zn. van **Willem Rikkerts Klijn** (zie VIIb), woonde huis 13 Hierden (op 3-1-1830). Tr. ald. 23-5-1844 **Gerritje Jansen Boerse**, geb. Hierden 18-12-1816, overl. ald. 13-6-1889, dr. van **Jan Willemsen Boersen (Boer)**, landbouwer, en **Jannetje Elberts Timmer**, landbouwster. Uit dit huwelijk:
1. **Jannetje**, geb. Hierden 11-12-1844, † Hierden 26-2-1845.
  2. **Jannetjen**, geb. Hierden 12-7-1846.
Uit een relatie met een onbekende man: **Hendrikje**, geb. Hierden 31-10-1865.
  3. **Willem** (zie IXa).
  4. **Gerritjen**, geb. Hierden 1-10-1853, † Hierden 13-8-1866.

Generatie IX

- IXa **Willem Klein**, landbouwer, geb. 15-2-1850, † 24-2-1911, zn. van **Bart Willemsen Klijn** (zie VIIIa). Tr. 29-1-1879 **Catharina Maria Beekman**, geb. Ermelo 26-8-1854, † 2-1-1900, dr. van **Hendrik Beekman** en **Gerritje Schipper**. Uit dit huwelijk:
1. **Gerritje**, geb. Hierden 3-11-1879 (akte 204), † Ermelo 19-4-1932. Tr. 19-2-1913 **Jacob van Beek**, geb. 28-3-1886, † Ermelo 21-4-1963, zn. van **Rikkert van Beek**, landbouwer en **Gerritje van den Broek**.
  2. **Hendrikje**, geb. Hierden 9-1-1884, † Ermelo 25-9-1941. Tr. 21-2-1912 **Willem Dekker**, landbouwer, geb. 20-8-1879, † Ermelo 10-5-1966, zn. van **Lubbert Dirksen Dekker**, arbeider, landbouwer en **Elisabeth Hop**.
  3. **Bart** (zie Xa).
  4. **Gerrit**, geb. Hierden 20-9-1894.
(Hij vertrekt 15-1-1913 naar Ermelo/Veldwijk).

Generatie X

- Xa **Bart Klein**, landbouwer, geb. Hierden 30-6-1888 (akte 142), † 15-12-1957, zn. van **Willem Klein** (zie IXa). Tr. 19-2-1913 **Aaltje van Asselt**, geb. 7-2-1893, † 7-6-1934, dr. van **Helmert van Asselt**, landbouwer, tolgaarder, en **Beertje Hop**.

Uit dit huwelijk:

1. **Willem**, geb. 7-9-1913, † Ermelo 4-8-1998, trouwt **Wilhelmina van Boeijen**, geb. Putten, 11-4-1916. tr. ald. 27-9-1946, † Ermelo 18-3-2002.
2. **Beertje**, geb. 23-1-1917, † Ermelo 8-6-1978.
Ze vertrok 10-8-1940 naar Ermelo, tr. 31-7-1940
Andries Hamstra, geb. 27-2-1914, † Ermelo 3-9-1993,
zn. van **Gerrit Hamstra**, landbouwer en **Karolina Aartsen**.
3. **Helmert**, opperman, geb. 12-4-1919.
Tr. 5-1-1949 **Gerritje Kok**, geb. 21-4-1921, † 4-4-1994,
dr. van **Gerrit Kok**, visser en **Gerritje Gerards**.
4. **Carel Marinus**, geb. 27-11-1921, † 27-10-2001, tr. 8-1-1947 **Antje Hop**, geb. 30-1-1923, dr. van **Gerrit Hop** en **Evertje Dekker**.
5. **Gerrit**, geb. 6-7-1924, † Ede, 27-12-2004, tr. 25-8-1948 **Maria Reijerse**, geb. 18-4-1923, † Ede, 21-10-2003, dr. van **Eibert Reijerse** en **Hendrikje Brandsen**.
6. **Hendrik**, geb. 9-11-1926, tr. 31-7-1953 **Hendrika Punt**, geb. 3-11-1930, dr. van **Jan Punt** en **Petertje Groen**.
7. **Gerritje**, geb. 30-7-1929, † 1-11-2002, tr. 5-5-1954 **Hendrik ten Hove**, geb. 8-7-1926, † 1-12-1999, zn. van **Jan ten Hove** en **Everdina Kamphorst**.
8. **Levenloos kind**, geb./overl. 3-2-1932.

Kinderen van Bart Klein en Aaltje van Asselt, v.l.n.r. Carel Marinus (1921), Willem (1913), Hendrik (1926), Helmert (1919), zittend Gerritje (1929).

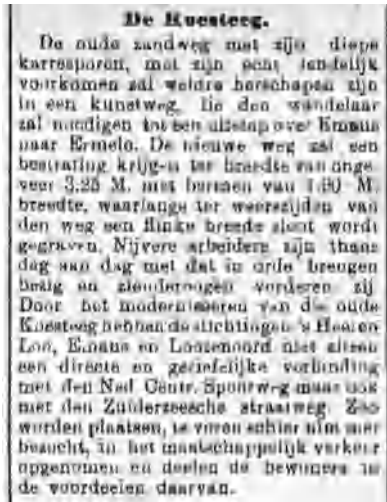
In het eerste halfjaar van 1912 is er gedurig nieuws over de gevorderde plannen betreffende woningbouw in Harderwijk, zoals aan de Kuipwal en Achter de Muur, sinds kort Doelenstraat genoemd. De gemeente telt per 1 januari 1912 7475 inwoners. De ambitie van de gemeente gaat echter verder. Harderwijk zal in de toekomst, volgens B&W, rekening moeten houden met het dubbele aantal inwoners en misschien nog wel meer. Er zullen zich meer militairen vestigen, die ook huisvesting nodig hebben. Trouwens, ook nu is er al behoefte aan woningen, maar om dat woningnood te noemen, gaat wel wat ver, volgens sommigen. De gemeente wordt dan ook grootdieverij verweten in verband met de gepresenteerde uitbreidingsplannen, voor wel 25.000 inwoners in de toekomst. Dit betreft trouwens niet de nabije toekomst, maar een veel verdere, over misschien 50 jaar. Als reactie hierop verschijnt een groot artikel over woningen in 4 categorieën, van verschillende huurwaarde, op diverse locaties te realiseren. Maar de toekomstige uitbreiding is niet gepland langs de Stationsweg. Voor sommigen is dit een bezwaar en werpt het de vraag op of het ontbreken van

bouwplannen hier soms te maken heeft met private belangen. Er wordt een plan geopperd om langs het Hoge Pad en de Sypel een weg aan te leggen.

Dit zou dan een mooie toekomstige verkeersweg naar de bossen kunnen zijn. Vanaf de Stationsweg zouden dan twee verbindingswegen naar deze Sypelweg aangelegd kunnen worden. De bedenker van deze plannen meldt overigens nog, dat hij geen belanghebbende is. In de gemeenteraad oppert raadslid Vierhout een plan voor landaanwinning. Door in het water voor de kust een dam aan te leggen en een stuk land droog te leggen kan het grondgebied van de gemeente groter worden.

Aan de school in Hierden wordt voor tijdelijk een leerkracht benoemd. Hij krijgt een bonus van fl. 10.- boven het vaste salaris, omdat hij de school uit de brand helpt. Vanwege ongesteldheid kan mejuffrouw Natte haar werk daar n.l. niet doen, terwijl het nieuw benoemde schoolhoofd nog niet in functie kan treden omdat de voor hem bestemde woning nog niet klaar is. Later blijkt dat het huis niet in overeenstemming met de tekening gebouwd is en Okker, de toekomstige bewoner, verklaart dan dat hij er zo niet zal gaan wonen.

Een gedeelte van de Donkerstraat zal opnieuw worden bestraat. Niet elk raadslid vindt dit al noodzakelijk en vooral Vierhout meent dat er andere straten eerder aan een opknapbeurt toe zijn. B&W verklaren dat de vrijkomende stenen uit de Donkerstraat wel ergens anders gebruikt zullen worden, en dan vooral in de Oliestraat. De Koesteege krijgt een opknapbeurt in verband met de toegankelijkheid van de instellingen 's Heerenloo, Emaus en Losenoord.

Het betreft hier de vroeger Achterste Weisteege en niet de huidige Fokko Kortlanglaan, die ook wel Koesteege genoemd werd. Deze behoorde bij het grondgebied van de gemeente Ermelo. Zoals in 1911 is afgesproken is de oude Kloosterkerk, de vroegere "Waalsche" kerk,

gerestaureerd; de kerk heeft nu een nieuw leien dak. Aan de noordzijde zijn steentjes van wijding gevonden, zodat een nieuwe inwijding niet nodig is. Het kerkbestuur van de gereformeerde gemeente koopt van A.C.J. Vitranga een stuk tuingrond aan de oostkant van de kerk aan de Smeepoortstraat, om de consistoriekamer uit te bouwen.

De predikant J. van der Vegt van de Christelijke Gereformeerde Kerk krijgt een beroep naar Rijnsburg. De Hervormde Gemeente heeft een beroep uitgebracht op ds. L. van Mastrigt uit Barneveld, die echter bedankt. Mogelijk is een van zijn gemeenteleden wel blij dat de predikant niet vertrekt, want er wordt aan zijn adres, door een inwoner van Barneveld die anoniem wil blijven, een grote gift van fl. 1.200.- bezorgd, bestemd voor de uitbreiding van de kerk. Op het volgende drietal staat ook de later bekende ds. J.P. Paauwe uit Bennekom. De keus van het kiescollege valt echter op ds. D.Th. Keck uit Zuilichem, maar weer volgt een bedankje. De volgende poging heeft succes; de door het kiescollege verkozen ds. J.J. van Ingen uit Woubrugge neemt het beroep aan.

De Joodse gemeente krijgt 27 januari opperrabbijn L. Wage- naar uit Arnhem op bezoek; om 17.30 uur houdt hij een voor ieder toegankelijke avond- dienst.

Voor de tweede keer wordt er op Hemelvaartsdag een zen- dingsfeest in het bos georgani- seerd. In de etalage van Ten Broek zijn de prijzen van de bijbehorende verloting te be- zichtigen. Helaas is het de 16^e mei 's ochtends regenachtig, zodat de bijeenkomst naar de Grote Kerk verplaatst wordt.

Er zijn diverse mogelijkheden om uit te gaan. In Nunspeet is een zanguitvoering georgani- seerd, maar er is blijkbaar niet zo'n grote belangstelling, want de geplande inzet van een extra trein is niet nodig.

In de Concertzaal is een optre- den van diverse musici, met een solo-optreden van Netty van Konijnenburg-Kempers. Zij is de dochter van een hoge militair; of zij ook nog familie van de burgemeester is, is niet bekend. Haar optreden brengt de handen nu niet direct op elkaar, maar om verder niet vermelde redenen doet de krant er eerst verder het zwij- gen toe, om er later nog een keer op terug te komen.

De declamator Douwa H. Kramer liet niet zulk een goetged' toedruk achter. Op dit gebied zijn wij in den laatsten tijd wel wat verward door het reeds drie malen optreden van den beroemden declamator Albert Vogel. Daarbij was echter in de zaal de heer Kramer dikwijls niet te verstaan. Zijne stem was niet helder genoeg.

Aangezien mevrouw Netty van Konijnenburg-Kempers van dezen avond welwillend toedewarste, wenschen wij geen kritiek uit te oefenen over haar optreden. Daar zij ook het accompa- gneement gedurende den geheelen avond op zich had genomen, had zij een zware taak.

Indien iemand zoo ver bedreven is in den zang en het piano spel, dat men zich zelf kan accompaneeren, is daarvan het resultaat, dat men de grootst mogelijke harmonie verkrijgt. In het tegengestelde geval heeft echter het eene door het andere te lijden, hetwelk hier plaats vond.

Er wordt een poging onderno- men om onder leiding van de dirigent Schallenberg een nieuw gemengd zangkoor op te richten. Leden van het koor Hallelujah uit de buurtschap Veldwijk in Ermelo gaan met zes rijtuigen naar Sonnevand om daar de cantate Michiel Adriaanszoon de Ruyter ten gehore te brengen. De vereni- ging Kunst na Arbeid wil enkele stukken opvoeren; de redac- tie van de krant bericht dat de plannen geen gevaar voor de jeugd zullen opleveren. Ook is er ruimte voor de politiek. Op een bijeenkomst van de SDAP is blijkbaar over de afschaffing van het leger gesproken, vol- gens sommigen helemaal geen goed idee, want " dan zal de fatsoenlijke burgerij vermoord in hun woningen worden ge- vonden".

De IJclub Vol Moed wil een ijsbaan in De Wellen realiseren. Naast deze bestaande club is er een nieuwe vereniging in beeld, De Kampioen. Enkele behoeftige gezinnen zijn er goed mee af dat destijds een schaatswedstrijd niet is doorgegaan, want nu wordt het prijzengeld door De Kampioen aan arme gezinnen ter beschikking gesteld.

De vereniging Eendracht brengt een jaarverslag uit over 1911. Op diverse plaatsen is steun verleend, maar er volgt nu een bekendmaking dat er voortaan rekening gehouden zal worden met uitkeringen uit andere voorzieningen. Het is niet de bedoeling dat er van meerdere kanten geld binnenkomt. De Werkliedenvereniging houdt de jaarvergadering, met na afloop een heel gezellig samenzijn.

De krant plaatst een verslag van de viering van het diamanten huwelijksjubileum van de oude visser Klaas Jansen en Margaretha Vermeer. Zij trouwden 12 mei 1852. Hun kinderen, maar ook de klein- en achterkleinkinderen uit alle windstreken plaatsen een advertentie. De zilveren eremedaille in de Orde van Oranje-Nassau is 3 mei weggelegd voor de 71-jarige "oude stadswerkman" P. Geurtsen ter gelegenheid van zijn 50-jarig jubileum bij de gemeente Politieagent P. Klaassen viert zijn 25-jarig jubileum.

De heer H. van Pijkeren uit Hierden betuigt zijn dank, vooral aan mevrouw Sandberg, voor de waardering bij zijn 30-jarig jubileum op De Essenburgh. Ook is er een huwelijksjubileum, n.l. van P. Poorter en P. de Jonge, die 4 maart 25 jaar getrouwd zijn. Vanaf 1 februari is er op het gemeentehuis een nieuwe hoofdcommies werkzaam. Uit 36 sollicitanten is de keus gevallen op adjunctcommies A. Snater uit Enschede. De heer Fokko Lieben krijgt een aanstelling als adjunct-inspecteur van de bouwpolitie. Voor het zwembad wordt een echtpaar gevraagd als badmeester en badvrouw. De burgemeester wordt enkele keren gedagvaard, o.a. om de Diepgracht in oude staat terug te brengen.

En om ervoor te zorgen dat het stucwerk in de Vischmarkt-school in orde wordt gemaakt dient hij fl. 120.- te betalen. Dit laatste schijnt te maken te hebben met een faillissement. Hierover wordt verder in besloten kring gesproken, waar de raad overigens mee ingestemd heeft. De gemeente krijgt hoog bezoek in de persoon van de Minister van Oorlog Colijn. De krant meldt dat hij in hotel Kamm heeft gegeten, maar dat is een onjuist bericht volgens een ingezonden brief van de hotelhouder Baars, want de minister heeft de maaltijd in zijn zaak gebruikt.

De directeur van de Gasfabriek J. Adriaanse krijgt in het voorjaar een benoeming in gelijke functie in Voorburg, bij 's-Gravenhage. Dit is een reden voor de raad om zijn jaarsalaris van fl. 1300.- en "tantime" van fl. 200.- met fl. 300.- te verhogen. Ook worden hem nog drie jaarlijkse verhogingen van fl. 100.- in het vooruitzicht gesteld. Dit is voldoende voor Adriaanse om in de stad te blijven.

De gemeenteraad ontvangt van hem een brief waarin hij dank betuigt voor de financiële kant van de zaak. Hij meldt ook dat hij zijn best doet om andere afnemers te vinden voor het gas. Daarom heeft hij een aanbod gedaan aan een bestuurder van de gemeente Putten,

maar aangezien het een aanbod van de directeur van de gasfabriek betreft en niet van Burgemeester en Wethouders van Harderwijk, heeft deze het aanbod niet doorgegeven aan B&W of de raad van Putten. Het gaat om een 4.000 M3 per jaar, slechts een fractie van het jaarlijkse verbruik van Harderwijk, dat 39.000 M3 bedraagt. Ook de uitbreiding van de gasfabriek krijgt nu zijn beslag; hiervoor moet de Molenberg worden geslecht. De verbouwing wordt aanbesteed en er komen bedragen van fl. 11.035.-, fl. 11.100.-, fl. 11.184.- en fl. 11.210.- uit de bus, resp. van Wed. van Werven, J.G. Raaijen, G. Visch Gzn en C. Kok C.Gzn. Het werk wordt aan de laagste inschrijver gegund.

Er is een houtverkoop van 2 percelen snoeitakken "langs den ouden Deventerweg" en 25 percelen liggende dennen achter de Galgenberg en op Lombok. Aan de Broeksteeg en op de Hoogeweg buiten de Grote Poort worden enkele percelen iepen geveld en verkocht. Aan de Lage Sypel (of Altena) wordt eikenhakhout aangeboden. Onder nadere goedkeuring van de gemeenteraad hebben B&W onderhands aangekocht van C.J. van Triest de huisjes met erf, genaamd het Zwarte Gat.

In een volgend raadsverslag worden wat woorden vuil gemaakt aan de koop door de gemeente van de huisjes van Stute.

Bij inschrijving te koop:
de Hooiberg
en de geheele **AFBRAAK**
van het boerderijtje aan den Stationsweg
naast van Dijk.
Gegadigden gelieven hun aanbod
in te zenden **vóór 10 Januari** op
WESTERHOLT.

Aan de Stationsweg is een hooiberg en de afbraak van een boerderijtje te koop. Het is te bevragen bij Westerholt.

Aan de Israëlstraat, op nr. 14, opent J. Schmallberger een pandhuis. In een advertentie wordt aandacht gevraagd voor de was- en strijkinrichting De Hoop van Gebr. v.d. Zanden. Diverse woningen worden geveild.

GEEF uw goederen
ter behandeling
aan de
Stoom Wasch- Strijk- en
Mangelinrichting
„DE HOOP”
te Harderwijk.
Minzaam aanbevelend,
Gebrs. v. d. ZANDEN.
P.S. Inlichtingen worden gaarne
schriftelijk of mondeling verstrekt.
Voor Elburg een werkzaam
agent gevraagd.

Een dubbele woning, aan de Kerkstraat, in eigendom bij de familie Van Uchelen, wordt voor fl 1525,- aangekocht door de assuradeur D.J. Verbeek.

Na het overlijden van hun vader Wichert Bunschoten -zijn vrouw Jakobje van Beekhuizen is al eerder overleden- wordt er erfhuis gehouden voor de kinderen Bunschoten. Zij worden alle zes in het Burger Weeshuis geplaatst.

In Hierden hebben 22 landbouwers zich verenigd met het doel een hogere prijs voor hun eieren te krijgen. Op andere veilingen is dit vaak al gerealiseerd, gecombineerd met de mogelijkheid van export naar Engeland. Een nadeel is dat het pluimvee dan niet meer met vis of vismeel mag worden gevoerd. De veemarkt van 10 april heeft heel slecht weer getroffen. Er zijn maar 3 koeien aangevoerd waarvoor men slechts fl. 135.- à fl. 150.- wilde betalen. In Hierden heeft de weduwe Hop bij de verkoop van een dragende koe wel een hogere prijs gemaakt, n.l. fl. 300.-, een bedrag dat in deze buurt nog vrijwel nooit betaald is.

Landbouwer H. ten Hove Sr. krijgt van de gemeente te horen dat zijn vergunning voor het halen van strooisel is ingetrokken. (afbeelding pagina 42)

Bewoners van de Stationsweg klagen dat de krantenjongens die hun kranten van de trein halen onderweg de verpakking verwijderden en het papier achteloos op de weg achterlaten. In een ingezonden brief wordt aandacht gevraagd voor de overlast die spelende kinderen op zondagmiddag veroorzaken bij hotel Oranje Mecklenburg. De wandelaar A.J. die onderweg bij zijn scheldnaam wordt geroepen reageert hier niet op, maar krijgt toch klappen.

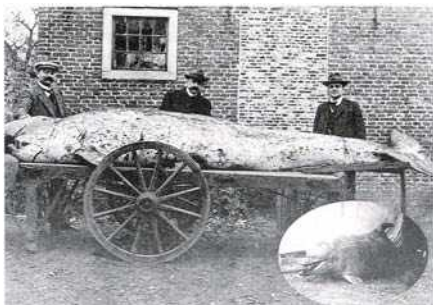
In de Burgerlijke Stand wordt van diverse personen de geboorte of het huwelijk vermeld. Op 6 april wordt Jan Molenberg geboren, de zoon van Hendrikus Martinus Molenberg en Maartje Motshagen en 29 april ziet Barend het levenslicht, als zoon van Frederik van den Heuvel en Reintje Renden.

Frans Poorter en Maasje Visch trouwen 7 februari en het bruidspaar Willem Dekker-Hendrikje Klein (zie genealogie Klein op pagina 34) volgt 21 februari.

Op 10 april wordt het huwelijk van Gerardus Wilhelmus Bushoff en Cornelia Elisabeth Goedhart voltrokken, terwijl Anna Attema, weduwe van Hendrik Besselsen, 29 mei hertrouwt met Jan ten Hove.

In maart haalt visser Daniel Wormsbecher de kranten met de vangst in deze omgeving van een grote vis, met een gewicht van wel 1000 pond. De vis wordt aan Artis verkocht en gaat op transport naar Amsterdam om daar uitgebreid te worden onderzocht. In eerste instantie is aan een beluga gedacht, maar nader onderzoek leert dat het om een narval of zee-eenhoorn gaat. Artis complimenteert de vinder met zijn vangst.

De bijzondere vangst van visser Wormsbecher wordt tentoongesteld

Begin juni maakt het dagelijks bestuur van de gemeente met een boot van de Rijkspolitie een tochtje naar het eiland Urk om de nieuwe elektrisch ingerichte visafslag te bezichtigen.

Nadat tijdens een storm voor fl. 350.- schade aangericht is aan sommige boten wordt er verteld dat koningin Wilhelmina hiervoor een gift heeft gegeven. Het blijft eerst een gerucht want er is nog niets ontvangen, maar later wordt de ontvangst van een gift van fl. 200.- door de voorzitter van de visserijvereniging Onze Toekomst bevestigd.

De afwezigheid van de koningin op een hoffeest geeft trouwens voedsel aan de geruchten over een zwangerschap. De blijde gebeurtenis wordt in juli verwacht, zo is te lezen. Maar al snel komt er een domper op het goede nieuws. De koningin wordt ziek; de artsen rijden af en aan en haar moeder is doorlopend op het paleis aanwezig.

LAATSTE BERICHTEN.

H. M. de Koningin.

Officieel is heden bekend gemaakt, dat een lichte ongesteldheid der Koningin gedurende eenige dagen, aanleiding heeft gegeven tot verijdeling der hoop welke gedurende korten tijd werd gekoesterd.

De toestand van Hare Majesteit geeft reden tot tevredenheid.

Na enkele dagen volgt het bericht dat de hoop verijdelde is.

Woensdag 17 april is er een zonsverduistering geweest, met als gevolg een snelle daling van de temperatuur met 10 graden. Gelukkig was het natuurverschijnsel prima te zien, want pas in 1999 zal die mogelijkheid zich weer voordoen, zo meldt de krant.

Een week eerder, op 10 april, is uit Cherbourg in Frankrijk het reusachtige passagiersschip Titanic naar Southampton vertrokken om vandaar aan haar eerste trip over de Atlantische Oceaan te beginnen, zo meldt een klein berichtje. Een week later worden er vele kolommen gevuld met nadere bijzonderheden over de ondergang van het schip, slechts enkele dagen daarna in de nacht van 14 op 15 april, een gebeurtenis die ook nu, na 100 jaar, nog tot de verbeelding spreekt.

‘Indische Harderwijkers’ in De Oude Drukkerij

Het was een drukte van belang, op 6 juli, bij de presentatie van het boek over de Indische Harderwijkers in De Oude Drukkerij. Tientallen genodigden en belangstellenden waren er naar toe gekomen om de presentatie van het boek bij te wonen en oude bekenden te ontmoeten, want die gelegenheid deed zich ruimschoots voor. Na een toespraak werd het eerste exemplaar van Indische Harderwijkers overhandigd aan wethouder Pieter den Besten en Renske Jansen, waarna het podium

het domein werd van de Hearts of Soul. De dames zijn niet meer zo piep, maar hun muzikale kwaliteiten hebben niet aan kwaliteit ingeboet en met enthousiasme brachten ze een aantal swingende nummers. Daarna ontvingen de geïnterviewden het boekje en werd ook de boekentafel voor de verkoop geopend. Dit liep meteen goed en daarbij was er tijd om bij te praten en oude herinneringen op te halen. Veel mensen uit de Tinnegieter spraken elkaar en verhaalden van vroeger. Jong en oud genoten van de middag die omvloog.

Theo Bakker overhandigt de eerste exemplaren aan wethouder Pieter den Besten en Renske Jansen.

Wie het allemaal nog eens wil nakijken kijkt op de website

www.indischeharderwijkers.nl

waarop zowel foto's als film te zien zijn. Het project Indische Harderwijkers mag geslaagd genoemd worden want ook de website ontving duizenden 'hits', tot vanuit Indonesië en de Verenigde Staten. Wie het boek wil kopen mag zich haasten want de eerste druk van 750 exemplaren is bijna uitverkocht en een herdruk is niet waarschijnlijk. Leden van Herderewich ontvangen een korting op de aanschafprijs en betalen 10 euro i.p.v. de 15 euro die het boek in de winkel kost.

Woont u in Harderwijk dan wordt het boek gratis bezorgd, woont u verder weg dan betaalt u 2 euro voor de verzendkosten. 'Hoe de Indische Nederlanders naar Harderwijk kwamen' is een leuk boek dat ook geschikt is als sinterklaas- of kerstcadeau, en u weet, het is al bijna weer zover. Bezoek dus de website en bestel het boek voordat het is uitverkocht. Het boek is overigens verschenen op een moment dat de voormalige kolonie Nederlands-Indië breed in de belangstelling staat, want bijna wekelijks zijn er publicaties en onthullingen over de voormalige kolonie.

DOORNHOF ANTIQUAIRS V.O.F. sinds 1978
SCHAPENHOEK 7 -12-14 (tegenover De Vischpoort)
HARDERWIJK

In- en verkoop van hoogwaardige kunst en antiek met het accent op de 18de en 19de eeuw. Wij hebben zitting in keuringscommissies van belangrijke beurzen zoals PAN Amsterdam, Art Fair Den Bosch en de Grote kerk in Naarden. Dus, wisselende openingstijden! Het maken van een afspraak wordt aanbevolen.

Lid **VHOK**
www.vhok.nl

0341 421015
pdoorn12@caiway.nl
www.fineartdealers.info/doornhof

Lid **CINO A**
www.cinoa.or

Jeroen de Jong neemt afscheid van bestuur Herderewich

Met een bloemetje en het boek over Indische Harderwijkers nam Jeroen de Jong vorige maand afscheid van het bestuur van Oudheidkundige Vereniging Herderewich. Jeroen maakte vijf jaar lang deel uit van het bestuur en was gedurende enkele jaren secretaris en interim-voorzitter.

Nu het bestuur van Herderewich weer op krachten is trekt Jeroen

zich terug om zich te wijden aan zijn groeiende gezin, zijn drukke baan en zijn nevenfuncties als voorzitter van de Oranjevereniging en fractievoorzitter van het C.D.A. in de Harderwijkse gemeentepolitiek. Onder het toezien oog van overige bestuursleden overhandigde de huidige voorzitter Wietse Goedhart de cadeaus en sprak lovende woorden.

Oudheidkundige Vereniging Herderewich zoekt overigens altijd actieve bestuursleden en bevolgen vrijwilligers voor haar groeiend aantal activiteiten. Informatie hierover is te vinden op www.herderewich.nl

Samenstelling bestuur en voorzitters van werkgroepen

naam	straat	telefoon	functie
W. Goedhart	Braamberghout 126	06-10015231	voorzitter
J. Mons	Postbus 210 (3840 AE)	06-19232424	secretaris
B. Kappers	Hogepad 24	42 96 03	penningmeester
T. Bakker	Hazelaarlaan 9	06-23150044	public relations
C.Th. van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71	lid
M.E. van der Heijden-Staats	Bleek 16	56 35 31	lid
H. van Till	Kielmeen 11	36 39 36	lid
B. Schipper	Landweg 1	06-20194466	huismeester
Vittepraetje			
T. Bakker	Hazelaarlaan 9	06-23150044	hoofdredacteur
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93	eindredacteur
P. Stellingwerf	Metten Gerritskamp 5	55 23 42	redacteur
Ledenadministratie			
B. Kappers	Hogepad 24	42 96 03	
Werkgroep Archeologie			
Henk Hovenkamp		06-53352537	
Werkgroep Genealogie			
R. Uittien-Jacobs	J.P.Heyelaan 58	41 44 31	
Werkgroep Kroniek van Harderwijk			
T. Bakker	Hazelaarlaan 9	06-23150044	
Werkgroep Open Monumentendag			
C.Th. van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71	
Werkgroep Geveldocumentatie			
R.K.S. Beute	Smeepoortenbrink 17	41 62 63	
Hoofdverspreider			
P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35	
Verspreiders			
wijknaam	naam	adres	telefoon
1 = Stadswelden 1	B. Karssen	Gruttomeen 39	42 10 73
2 = Slingerbos	C. Deitmers	Stationslaan 117-19	41 51 55
3 = Wittenhagen/Veldkamp	C.G. de Vries	Rooseveltlaan 24	42 67 32
4 = De Stad	E. Beute-Oskam	Smeepoortenbrink 17	41 62 63
5 = Stadsdennen	K. Chr. Uittien	J.P. Heijelaan 58	41 44 31
6 = Stationslaan	H. Skora	Churchillaan 23	41 53 97
7 = Zeebuurt	L. Postma	Hendric Stevinstraat 8	41 51 78
8 = Hierden	H. Messerschmidt	Zuiderzeestraatweg 61	45 21 83
9 = Ermelo	T. Goossens	De Acht Schepel 13	55 42 76
10 = Frankrijk	B.A.M.M.v.d.Voordt	Kuulekamp 6	41 96 15
11 = Drielanden	N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
12 = Ceintuurbaan	P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35
13 = Stadswelden 2	C.Th. van der Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71
14 = Binnenstad	A. Jansen	Luttekepoortstraat 186	42 50 10
15 = Friesegracht	M. van Broekhoven	Plantage 68	41 51 73

Voor actuele informatie bezoekt u ook onze website

www.herderewich.nl

redactieadres Vittepraetje: redactie@herderewich.nl

Een boeiend adres

Midden Nederland
MAKELAARS

UNIVÉ
VERZEKERINGEN

Telefoon (0341) 41 15 41   Telefoon (0341) 41 15 44
Verkeersweg 77, 3842 LE Harderwijk